ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ЗЛОЧИНЦЯ (СТ. ККУ 152-156, 301, 304)

Процик Любов Сергіївна¹

¹ Кандидат психологічних наук, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту Міністерства Внутрішніх Справ України, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5440-5826>

UDC: 159.9:343.91

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто структуру особистості злочинців, які вчиняють протиправні діяння стосовно дітей. Окреслено складові їх психологічного портретування у правоохоронній діяльності. Досліджено психологічні особливості поведінки злочинців, які: посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини; займаються виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів; займаються втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми. Розглянуто їх типології, здібності, основні поведінкові відмінності та характерологічні особливості. Описано мотиви, обставини та психологічні відхилення (психопатії), що можуть впливати на вчинення такого виду злочинів стосовно дітей.

Ключові слова: особа злочинця, поведінка, психологічне портретування, протиправні діяння, дитина.

Постановка проблеми. Особистість злочинця, її природа, є однією із найбільш складних і дискусійних проблем юридичної психології. Вчинення злочинних дій позначається на психологічній структурі особистості, виникненні у неї антисуспільної спрямованості. Особа злочинця вирізняється набором поведінкових ознак, притаманних конкретній категорії правопорушень. Для їх аналізу та структурування застосовують метод психологічного профайлінгу, який включає аналіз характерний рис злочинця, мотивів рішень, особливості поведінки та почерку, а також його вербальні й невербальні ознаки. Розуміння організаційно-правових та методологічних засад психологічного профайлінгу виступають запорукою успіху діяльності працівників Національної поліції України на шляху у реалізації завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку, припинення діяльності організованих груп та

злочинних організацій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особи злочинця та вивченням психологічних механізмів протиправної поведінки, мотивацій злочинців, індивідуально-психологічних і соціальних чинників займалися такі вчені, як Ю. Антонян, С. Богомоллова, В. Бурлаков, Д. Затенацький, А. Зелінський, В. Ємельянов, Н. Карпачова, М. Китаєв, В. Китаєва, В. Кудрявцев, О. Сахаров, О. Столяренко, С. Тарарухін, В. Шепітько та інші. Проте поза увагою дослідників залишилось питання поведінкових особливостей злочинця, що вчиняє протиправні діяння стосовно дітей (статті Кримінального кодексу України (ККУ) 152-156, 301 та 304). Відповідно вивчення цієї категорії осіб злочинців дозволить більш продуктивно організувати розслідування зазначених правопорушень та запобігання їм.

Мета статті – аналіз основних поведінкових характеристик осіб, які вчиняють протиправні діяння

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Liubov Protsyk

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

стосовно дітей (ст. ККУ 152-156, 301 та 304).

Методологія проведеного дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс теоретичних методів: аналіз та узагальнення наукової психологічної літератури, контент-аналіз статистичної інформації про стан злочинності і результати прокурорсько-слідчої діяльності, законодавчої бази, судової практики та синтез отриманої інформації.

Виклад основного матеріалу. У правоохоронній практиці *психологічне портретування* розглядається як метод визначення індивідуально-психологічних особливостей особи й особливостей поведінки об'єкта оперативної уваги, шляхом складання психологічного профілю або профайлу, профайлінгу, габітоскопічної елементарної психотехніки. Крім правоохоронної системи, технології профайлінгу застосовують у сфері бізнесу, управління, при здійсненні професійного відбору, а також у процесі підготовки до переговорів тощо.

Психологічний профайлінг злочинця складається з таких етапів:

- 1) у широкому сенсі: з типології злочинців, структури злочину;
- 2) у вузькому сенсі: зі способу, порядку дій злочинця та поведінкових індикаторів злочинця («автографу») тощо.

Центральним об'єктом психологічного профайлінга є особа злочинця, зокрема: хто він, які його відмітні риси, цілі та мотиви, які шляхи і способи він обере для реалізації злочинних намірів і уникнення відповідальності. Головною метою є створення документа, що містить психологічний портрет злочинця, де особлива увага приділяється саме поведінковим індикаторам злочинної поведінки. Даний феномен відомий як «signature» – «автограф» злочинця. «Автографом» злочинця може бути обраний ним спосіб насильства, певні слова, які злочинець говорить своїй жертві або предмету, які він залишає чи, навпаки, забирає як трофей з місця злочину, це можуть бути будь-які символічні дії, зокрема, розпис на стіні, дзеркалі тощо (Богучарова, 2016).

Структура особи злочинця передбачає наявність трьох груп ознак (властивостей, якостей):

- 1) соціально-демографічні (стать, вік, соціальне становище, рівень освіти, сімейний стан, рід занять то-

що);

- 2) кримінально-правові (зміст і мотивація, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, тривалість та інтенсивність злочинної діяльності, наявність чи відсутність судимості тощо);

- 3) соціально-психологічні властивості та якості осіб, які вчинили злочин (світогляд, інтереси та життєві установки).

Розкриємо психологічні особливості поведінки злочинців за категоріями:

посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини (ст. 152, 153, 154, 155, 156 ККУ);

займаються виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів (ст. 301 ККУ);

займаються втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми (ст. 304 ККУ).

1. Злочинці, які посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини – більше ніж у 80% це чоловіки, віком від 35 до 50 років. Вони мають значний життєвий досвід та вузьке коло соціальних контактів. За статистикою, більше 70% на момент злочину мали повну середню освіту, майже 30% мали вищу освіту. Не перебували у шлюбі 30%, або вже були розлученими – 28%, перебували в офіційному – 30%) чи цивільному шлюбі – 12% (Генеральна прокуратура України, 2020; Державна служба статистики України, 2020).

Найбільш загальними рисами злочинців, які посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини є: егоїзм, що нерідко переходить в егоцентризм, при якому вся поведінка особи підкоряється лише її інтересам, бажанням і потягам; зневага до інтересів і думок іншої особи, у тому числі навіть найближчих цій людині; відсутність здатності, а часто і бажання поставити себе на місце жертви, звідси – відсутність почуття жалю до потерпілого, високий чи низький ступінь жорстокості; переважно афективний характер поведінки, при якій бажання, що виникають, потреби і спонукання відразу ж реалізуються, у тому числі і злочинним шляхом. У більшості осіб, які вчинили зазначені злочини, відсутні моральні принципи та переконання, зазвичай у них спостерігається примітивний, звужений світогляд (Кудрявцев, Миньковський, Сахаров,

1971).

Розрізняють *випадкових злочинців* і *стійкий («злісний») тип злочинця*. *Випадкові злочини*, які посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини переважно відбуваються у стані алкогольного сп'яніння чи наркотичного збудження. Для *злісного типу* характерна агресивна спрямованість особистості, прагнення вирішити конфлікт за допомогою фізичної сили, жорстокості. Так, насильство серійних сексуальних садистів детерміноване психолого-психіатричними закономірностями (такий садизм є аномальною формою вирішення різноманітних індивідуально значущих інтра- та інтерперсональних конфліктів і подолання хронічних фрустрацій, підвищення самооцінки, підтвердження своєї маскулітності) (Бухановська, 2001).

Основною відмінною особливістю *серійних злочинців* є потреба, пов'язана з його прагненням вчиняти повторні, схожі за своїми характеристиками злочини, що полягають у вчиненні нападів (як правило, короточасних) з метою подолання опору жертви і здійснення з нею сексуальних дій. Поведінка сексуальних гвалтівників характеризується: грубістю, цинізмом, відсутністю почуття сорому, неповагою до людей, егоїзмом, споживацьким ставленням до оточуючих та моральною розбещеністю. У побуті це може проявлятися у вигляді двох тенденцій: або *замкнутості*, прагнення до відокремленого способу життя, або *підвищеної агресивності*, конфліктності з оточуючими. У випадках сексуального нападу на неповнолітніх, злочинцями керує несвідомий мотив зняття або придушення власних тяжких психотравмуючих дитячих переживань, пов'язаних з емоційним відторгненням їх батьками або приниженням з їх вини у дитинстві, а також нездатність встановлювати нормальні статеві контакти з дорослими жінками (чоловіками) або відсутність фізіологічного та психологічного задоволення від подібних контактів (Кузнецова, 1994).

Вчиненню нападу злочинцем на дитину, як правило передують контакт з майбутньою жертвою. Наприклад, дитині пропонують солодощі або пограти, просять показати будинок чи допомоги; підлітка зацікавлюють якою-небудь актуальною річчю тощо. Жертву заманюють на місце вчинення злочину, що переважно підібране заздалегідь. Такі злочинці легко йдуть на кон-

такт із людьми, справляють на оточення позитивне враження. Характерно те, що вони вибирають жертву з тієї вікової та соціальної групи, із представниками якої у повсякденному житті їм легше за все налагодити довірливе спілкування.

Якщо злочини, які посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини вчиняють *члени сім'ї*, то таким особам притаманне відмежування від позитивно орієнтованих соціальних груп, виконання соціально негативних ролей і функцій, що призводить до неповаги, або свідомого ігнорування правових норм, сімейних та інших обов'язків. Типологію осіб, які вчиняють зазначені протиправні дії, наводять А. Запорожцев, А. Лабунь, Д. Заброда, І. Басиста, І. Дроздова, В. Брижик, О. Мусієнко, а саме:

а) регресивний тип, який за низького рівня власної гідності не вміє контролювати власні потяги та бажання, утрачає межі дозволеного під час виконання функції розпорядника в родині;

б) морально нерозбірливий тип, якому притаманний брутальний тип поведінки й жорстоке ставлення до членів сім'ї, примушування їх вступати в сексуальний контакт, застосовуючи фізичну силу чи користуючись безпорадним станом жертви;

в) сексуально нерозбірливий тип не має ні моральних принципів, ні меж і правил у сексуальному задоволенні своїх потреб;

г) неадекватний тип – соціопати, які не вписуються в межі соціальних норм і ставляться до членів сім'ї як до власності, що не становить жодної моральної цінності й не має права на особистісні вияви (Джуза, Опришко, Кулик, 2005).

Особам, які посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини властиві *психічні аномалії* різного ступеня розповсюдженості (психопатія, олігофренія у формі дебільності, алкоголізм, наркоманія, захворювання центральної нервової системи, епілепсія, шизофренія у стані стійкої ремісії та інші психічні розлади й хвороби). Особистісні дефекти цих осіб виявляються у своєрідності ціннісних орієнтацій. Норми, що регулюють сексуальні відносини, гуманістичні цінності ними ігноруються. Вони зберігають свої соціальні зв'язки, є правоздатними і підлягають кримінальній відповідальності, але у них знижений самоконтроль, що

сприяє прояву неусвідомлених мотивів самоактуалізації, гіпертрофованого самоствердження, нетерпимості до протидії тощо. Психічні аномалії сприяють виникненню і розвитку таких рис характеру, як дратівливість, агресивність, жорстокість, у той же час вони знижують волеволі процеси, звужують можливості розумного сприйняття ситуації, негативно змінюють взаємостосунки злочинців із навколишнім світом та з самим собою, сприяють формуванню криміногенних проявів (Шалгунова, 2007).

Зазначені злочини можуть вчиняти особи, котрі ведуть зовні благопристойний спосіб життя, щасливі у шлюбі, здобули вищу освіту та мають стабільну роботу. Але в кар'єрі за часту виникають труднощі, пов'язані з їхніми особистісними характеристиками, що сприймаються оточуючими як певні «дивацтва». У подружніх відносинах у них часто можуть виникати проблеми, пов'язані зі статевою слабкістю або психологічним домінуванням партнера (Бродченко, Логунова, 2004).

За дослідженнями Л. Козлюк, особі, яка вчинила статевий злочин щодо неповнолітнього, властивий комплекс сваволі та ілюзій, який реалізується у вчиненому злочині. Сваволя проявляється у тому, що злочинець бажає задовольнити свої сексуальні потреби шляхом посягання на статеву недоторканість неповнолітнього. У свою чергу ілюзія проявляється у тому, що у особи сформувалося уявлення про допустимість (можливість) задоволення своїх статевих потреб шляхом використання неповнолітнього (Козлюк, 2009).

Аналіз поведінки злочинців, які посягають на статеву свободу і статеву недоторканість дитини дозволяє виділити такі їх типи:

- 1) «ситуативний» (умисел на вчинення сексуального злочину виникає раптово, під впливом зовнішніх обставин);
- 2) «шукаючий» (має умисел, при цьому підшуковує жертву та найвигіднішу ситуацію для вчинення злочину);
- 3) плануючий (самостійно створює конкретну життєву ситуацію вчинення цього злочину щодо конкретної жертви);
- 4) патологічний (має відхилення психічної та/або сексуальної сфери) (Голіна, Головкін, 2014).

2. Злочинці, які займаються виготовленням,

збутом і розповсюдженням порнографічних предметів доцільно розрізняти як:

- 1) автори порнографічних предметів;
- 2) виготовлювачі порнографічних предметів;
- 3) поширювачі, тобто ті, хто збуває зазначені предмети (Хільченко, 2008).

Особи, котрі безпосередньо *створюють матеріал для продукції дитячої порнографії*, у більшості випадків отримують задоволення від самого факту авторського виготовлення таких сюжетів. Важливо не потрапити до пастки стереотипного уявлення про те, що тільки окремі визначені типи людей або групи здатні скоювати такі злочини. Аналіз судової практики засвідчив, що не існує певного «типу» таких злочинців. Вони з'являються у суспільстві, серед представників будь-якої професії, раси й релігії. Хоча переважають чоловіки, жінки також здійснюють подібні злочини. Виявити таку категорію злочинців у звичайному житті практично неможливо, вони нічим не виявляють своїх сексуальних відхилень у повсякденності. Зачіпкою може стати випадкова річ, що потрапила в кадр. Особи, котрі створюють матеріал для продукції дитячої порнографії, можуть бути як гетеросексуалами, так і гомосексуалістами чи бісексуалами та безпосередньо виконувати й роль акторів.

Деякі злочинці-автори зазначеної продукції є родичами дітей, із якими вступають у сексуальний зв'язок. Схильність до інцесту є в осіб, що належать до слабого або середнього типу статевої конструкції, часто ці особи страждають психосексуальними відхиленнями (75%). Схильність до педофільії може проявлятися як у жінок, так і в чоловіків. Частіше ці люди мають такі характерні якості, як замкнутість, пасивність, обмежені контакти з оточуючими, підвищена чутливість, спостерігається порушення спілкування з протилежною статтю. Часто це особи, які не задоволені своїм сексуальним життям, не мають постійного сексуального партнера, відчують хворе задоволення від демонстрації порнографічної продукції, творцями якої вони і є. Вони могли бути раніше засудженими за аналогічні чи споріднені злочини (Паляничко, 2013).

Другу категорію осіб, причетних до злочинної діяльності, пов'язаної з дитячою порнографією, становлять *виготовлювачі порнопредметів*. Це переважно

фотографи, відеооператори, монтажери, працівники поліграфічних підприємств тощо. Адже, для того щоб учинити такий злочин із використанням сучасних технологій, особа повинна мати деякі знання й навички, що можуть стосуватися комп'ютерної техніки, аудіо- та відеообладнання для запису, основ поліграфічного виробництва, друкарської справи тощо. Зазвичай ці особи не були раніше засуджені (не судимі), ведуть звичний спосіб життя. У більшості випадків – це активні, але терпимі до будь-якої роботи особи, переважно виконують ті завдання, що приносять задоволення та прибуток. Схожі на одиниць, але від спілкування не відсторонюються, загалом можуть справляти позитивне враження. Цілеспрямовані, наполегливі, не мають активних злочинних зв'язків між членами угруповання, так як займають переважно середню ланку.

Стосовно *поширювачів* зазначеної продукції, то ввезенням, переміщенням, зберіганням, збутом або розповсюдженням предметів дитячої порнографії переважно займаються особи у віці від 18 до 45 років. Частіше за все чоловіки, серед них є одружені й ті, що мають дітей. Вони зазвичай працюють в Інтернет-клубах, комп'ютерних центрах тощо, мають середню або вищу освіту, або ж навчаються, оскільки діяльність щодо поширення такої продукції вимагає наявності хоча б елементарних знань у відповідній галузі. Як правило, це люди, які не страждають на які-небудь сексуальні або психічні відхилення, явного задоволення від самого факту заняття такого роду діяльністю не отримують, розглядають свою діяльність лише як роботу та спосіб заробітку. Також, це можуть бути особи, які займаються продажем друкарської, відео, аудіо або іншої продукції і для розширення асортименту своєї продукції, а також розширення кола споживачів використовують предмети порнографічного характеру, серед яких є і дитяча порнографія. Ще однією категорією осіб, котрі займаються розповсюдженням цих предметів за допомогою Інтернету, є ті особи, для яких така діяльність є свого роду бізнесом та основним джерелом заробітку. Ці люди знають про протиправність своїх діянь, умисно створюють перешкоди для їх виявлення, нерідко є авторами і творцями предметів дитячої порнографії (Паляничко, 2015).

3. Злочинці, які займаються втягненням непов-

нолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми тощо зазвичай включають його у свою кримінальну групу з визначеними, чітко окресленими цілями для досягнення високої результативності злочинної діяльності. Неповнолітній потрібен їм як інструмент злочинної дії: пролізти у квартиру, заманити жертву, виконати роль посилюючого, зв'язкового, викрасти автомобіль або вчинити інше діяння тощо (Топольскова, 2003).

Як свідчить судова практика, переважно втягують неповнолітніх у злочинну діяльність члени їх родини (батьки, старший брат, сестра, дядько або тітка та інші). Адже, якщо дитина отримує злочинний приклад – пияцтво, бійки, жебрацтво тощо – неповнолітній за своєю такою ж принципом поведінки, вважає їх нормою або боїться покаратись і поповнює ряди злочинців. Батьки через поганий матеріальний стан, алкогольну чи наркотичну залежність, не можуть належним чином виховувати дітей, але часто вони усвідомлюють власну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність та здійснюють це ціленаправлено (Веселовська, 2015).

Переважно особи, які *послідовно втягують неповнолітнього у злочинну діяльність*, вирізняються розвиненими антисуспільними рисами, деформованою моральною та правовою свідомістю. Вони раніше могли неодноразово вчиняти адміністративні правопорушення чи окремі, не пов'язані між собою злочини, притягалися до відповідного виду юридичної відповідальності. Втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність, таким чином, постає закономірним результатом розвитку наявних антисуспільних якостей, сприяє їх закріпленню та подальшому загостренню. Вони можуть вирізнятися зневажливим ставленням до норм права, цінностей трудового та сімейного життя, специфічним відношенням до дітей, їхніх вікових психологічних і фізичних потреб. Також такі злочинці схильні до різних форм агресії, здатні легко залякати або ввести в оману неповнолітнього. Якщо *втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність відбувається ситуативно*, то переважно це виявляється першим у житті дорослого кримінальним досвідом. Останній набувається чи-то під впливом збігу тяжких життєвих обставин (втрати майна, роботи, кредитна заборгованість тощо), чи-то іншої

криміногенної ситуації. Іноді *неповнолітнього у злочинну діяльність втягують особи старшого юнацького віку*, що й зумовлює психологічну потребу втягувача щодо участі неповнолітнього у вчинюваному ним або групою злочині задля їх самоствердження та зняття з себе відповідальності за скоєне діяння. Часто це юнаки чи дівчата із неблагополучних сімей, які є представниками криміногенної групи, і свого часу самі були втягнуті у злочинну діяльність, які могли також навчатись у тому ж навчальному закладі, що й неповнолітній (Ситнік, 2018).

Таким чином, більшість зазначених видів протиправних діянь стосовно дітей вчиняються особами з їх найближчого оточення. Відповідно важлива роль відводиться з'ясуванню мотивів такої протиправної поведінки – конфлікти, психопатії, прагнення до самоствердження, психофізіологічні потреби, матеріальне забезпечення тощо. Адже для якісного аналізу тих чи інших поведінкових проявів особи злочинця необхідно розуміти причини їх протиправних діянь стосовно дітей.

Висновок. Підсумовуючи, зауважимо, що складання психологічного портрету злочинця багато в чому залежить від комплексних характеристик скоєних злочинів. Адже особа злочинця – це сукупність соціально значущих характеристик, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні кримінального закону, в поєднанні з іншими умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. Зазначені типології злочинців та особливості їх поведінки не є вичерпними і носять оглядовий характер. *Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є розробка заходів для корекції особи злочинця та недопущення вчинення нових правопорушень.*

References:

- Bohucharova, O. I. (2016) *Psykholohichne portretuvannya v yurydychnii praktytsi ta perspektyvy praktychnoi psykholohii* [Psychological portrayal in legal practice and prospects of practical psychology]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii* № 1. pp. 108-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2016_1_22 [in Ukrainian].
- Heneralna prokuratura Ukrainy (2020) [Prosecutor General's Office of Ukraine] Statystychna informatsiia pro stan zlochynnosti ta rezultaty prokurorsko-slidchoi diialnosti. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> [in Ukrainian].
- Saity holovnykh upravlin Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (2020) [Sites of the main departments of the State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
- Lychnost prestupnyka (1971) [The identity of the offender] Red. kol.: V. N. Kudriavtsev, H. N. Mynkovskiy, A. B. Sakharov. M.: Yuryd. lyt., 356 s. [in Ukrainian].
- Bukhanovskaia, O. A. (2001) *Seryinye seksualnye sadysty: podkhody k lecheniyu y eho pryntsyipy*. [Serial Sexual Sadists: Treatment Approaches and Principles] *Seryinye ubyystva y sotsyalnaia ahressyia: chto ozhdydaet nas v XXI veke? Medytsynskyie aspekty sotsyalnoi ahressyy. Materyaly III mezhdunar. nauch. konf. Rostov n/D.: Fenyks*, pp. 76–80. [in Russia].
- Kryminolohiia (1994) [Criminology] Ucheb. / Pod red. N. F. Kuznetsovoi. Moscow. [in Russia].
- Pravovi ta kryminolohichni zasady zapobihannia nasyilstvu v simi (2005) [Legal and criminological ambush for fear of violence in the family] Navch. posib. / za zah. red. O. M. Dzhuzhi, I. V. Opryshka, O. H. Kulyka. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy. [in Ukrainian].
- Shalhunova, S. A. (2007) *Kharakterystyka osoby vbyvti z psykhiichnymy rozladamy* [Characteristics of an individual with a psychopathic distribution] *Problemy zapobihannia zlochynnosti v orhanakh i ustanovakh vykonannia pokaran: Zbirnyk mat. nauk-prakt. konf. (Chernihiv, 21.12.2006)*. Chernihiv, pp. 116-124 [in Ukrainian].
- Brodchenko, O. Y., Lohunova, O. A. (2004) *Psykholohokryminalystycheskoe obespechenye raskrytiya seryinykh seksualnykh prestupleniy: Metod. posob.* [Psychological and forensic support for the disclosure of serial sexual crimes: Method. allowance] Moscow. [in Russia].
- Kozliuk, L. H. (2009) *Kryminolohichna kharakterystyka osobystosti zlochyntsia, yakyy vchynyv statevyi zlochyn shchodo nepovnoolitnoho* [Criminological characteristics of the identity of the offender who committed a sexual crime against a minor]. *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupennia kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Liudmyla Hryhorivna Kozliuk*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Kryminolohiia: pidruchnyk (2014) [Criminology: a textbook] V. V. Holina, B. M. Holovkin, M. Yu. Valuiska ta in.; za red.. V. V. Holiny, B. M. Holovkina. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
- Khilchenko, S. V. (2008) *Metodyka rozsliduvannia poshyrennia pornografichnykh predmetiv* [Methods of investigating the spread of pornographic objects] Kyiv : Vyd. Palyvoda A. V. [in Ukrainian].
- Palianychko, D. H. (2013) *Metodyka rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz dytiachoiu pornohrafiieiu* [Methods for investigating crimes related to child pornography] *Dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminalnyi protses ta*

kryminalistyka; sudova ekspertyza». Odesa. [in Ukrainian].

Palianychko D. H. (2015) Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky zlochniv, poviazanykh iz dytiachoiu pornografiieiu [The identity of the offender as an element of the forensic characterization of crimes related to child pornography] *Yurydychnyi visnyk*, 1., pp. 138–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2015_1_26 [in Ukrainian].

Topolskova I. O. (2003) Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni aspekty borotby iz vtiahnenniam nepovnitnikh u zlochnnu abo inshu antyromadsku diialnist [Criminal law and criminological aspects of combating the involvement of minors in criminal or other anti-social activities] *Dys. ... kand. yuryd. nauk* : 12.00.08. Luhansk. [in Ukrainian].

Veselovska N. O. (2015) Pro deiaki trudnoshchi vyavlennia prychyn vtiahnennia nepovnitnikh u zlochnnu diialnist [About some difficulties in identifying the reasons for the involvement of minors in criminal activities] *Yurydychna nauka*. № 8. S. 158–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_8_19 [in Ukrainian].

Sytnik O. M. (2018) Kryminolohichna typolohiia osib, yaki vchyniaut vtiahnennia nepovnitnikh u zlochnnu diialnist [Criminological typology of persons who involve minors in criminal activities] *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 1 (22), pp. 194–197. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2018/46.pdf [in Ukrainian].

Liubov Protsyk

PhD in Psychology, Researcher of the Laboratory of Psychological Support, State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kiev (Ukraine)

THE PSYCHOLOGICAL FEATURES OF A CRIMINAL'S BEHAVIOR

(Criminal Code, art. 152-156, 301, 304)

ABSTRACT

The article studies of criminals who have committed unlawful acts against children. In particular, the article examines the behavioral characteristics of criminals who have committed offences described in articles 152-156, 301, 304 the Criminal Code of Ukraine, namely: infringe on sexual freedom and sexual inviolability of a child; pornography manufacture, sale or distribution; involvement of minors into criminal activities, drunkenness, begging, gambling. The most common features of criminals who have infringed on sexual freedom and sexual inviolability of a child are: egoism, often turns into egocentrism, when an individual act only to fulfill his/her own interests, desires and inclinations. Criminals by chance and persistent (“evil”) criminals are distinguished. Crimes by chance are predominantly committed under alcoholic intoxication or drug agitation. The persistent type is characterized by persistent aggression, the tendency to resolve conflicts with physical strength, cruelty. People infringing on sexual freedom and sexual inviolability of a child are often also characterized by mental abnormalities of varying degrees. These abnormalities are also revealed in peculiarities of criminals’ value orientations: norms governing sexual relations, humanistic values are ignored by them. Criminals involved in pornography manufacture, sale or distribution of are divided into: pornography authors, manufacturers or distributors. It is almost impossible to detect such criminals; they do not show their sexual deviations in everyday life. A random thing in a frame can become a clue revealing such criminals. Pornography manufacturers have some knowledge and skills in computer technology and in printing industry, own audio and video recording equipment. As for pornography distributors, such people, as a rule, do not suffer from any sexual or mental abnormalities, do not receive obvious satisfaction from being engaged in such activities, and consider their activities only as a job, a way of

money earning. As the court practice shows, minors are involved in criminal activities mainly by their family members (parents, siblings, uncles or aunts, and others). Children see criminal examples - drunkenness, fights, begging, etc. - and learn such behavior, consider them as normal or are afraid to complain, so that, join criminals. People consistently involving minors into criminal activities are characterized by developed antisocial features, deformed moral and legal consciousness. The presented criminal types and their behavior are not comprehensive; the article presents only overview.

Key words: criminal personality, behavior, psychological portrait, illegal acts, child.

Процьок Любовь Сергеевна

Кандидат психологических наук, научный сотрудник научно-исследовательской лаборатории психологического обеспечения Государственного научно-исследовательского института Министерства внутренних дел Украины, г. Киев (Украина)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОВЕДЕНИЯ ПРЕСТУПНИКА (СТ. УК 152-156, 301, 304)

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению личности преступника, совершающего противоправные деяния в отношении детей. В частности рассмотрены поведенческие особенности преступников в соответствии со статьями Уголовного кодекса Украины 152-156, 301, 304 по категориям: посягают на половую свободу и половую неприкосновенность ребенка; занимаются изготовлением, сбытом и распространением порнографических предметов; занимаются вовлечением несовершеннолетних в преступную деятельность, пьянство, занятие попрошайничеством, азартными играми. Наиболее общими чертами преступников, посягающих на половую свободу и половую неприкосновенность ребенка являются: эгоизм, нередко переходит в эгоцентризм, при котором все поведение человека подчиняется только его интересам, желаниям и влечениям. Различают случайных преступников и устойчивый («злобный») тип преступника. Случайные преступления преимущественно совершаются в состоянии алкогольного опьянения или наркотического возбуждения. Для злостного

типа характерна агрессивная направленность личности, стремление решить конфликт с помощью физической силы, жестокости. Лицам, посягающие на половую свободу и половую неприкосновенность ребенка могут быть также свойственны психические аномалии разной степени распространенности. Личностные дефекты этих лиц оказываются в своеобразии ценностных ориентаций. Нормы, регулирующие сексуальные отношения, гуманистические ценности ими игнорируются. Преступников, занимающихся изготовлением, сбытом и распространением порнографических предметов разделяют на: авторов, изготовителей порнографических предметов и распространителей. Выявить такую категорию преступников в обычной жизни практически невозможно, они ничем не проявляют своих сексуальных отклонений в повседневности. Зацепкой может стать случайная вещь, попавшая в кадр. Изготовители порнопредметов должны иметь некоторые знания и навыки, которые могут касаться компьютерной техники, аудио- и видеооборудования для записи, основ полиграфического производства, печатного дела и тому подобное. Относительно распространителей данной продукции, как правило, это люди, которые не страдают какими-либо сексуальными или психическими отклонениями, явного удовлетворения от самого факта занятия такого рода деятельностью не получают, рассматривают свою деятельность только как работу и способ заработка. Как показывает судебная практика, в основном вовлекают несовершеннолетних в преступную деятельность члены их семьи (родители, старший брат, сестра, дядя или тетя и другие). Ведь, если ребенок получает преступный пример – пьянство, драки, попрошайничество и т.д. – несовершеннолетний усваивает такие же принципы поведения, считает их нормой или боится пожаловаться и пополняет ряды преступников. Преимущественно лица, последовательно вовлекают несовершеннолетнего в преступную деятельность, отличаются развитыми антиобщественными чертами, деформированным моральным и правовым сознанием. Указанные типологии преступников и особенности их поведения не являются исчерпывающими и носят обзорный характер.

Ключевые слова: личность преступника, поведение, психологическое портретирование, противо-

правные деяния, ребенок.

How to cite (як цитувати):

Protsyk, L. (2020). *THE PSYCHOLOGICAL FEATURES OF A CRIMINAL'S BEHAVIOR (Criminal Code, art. 152-156, 301, 304). PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 6 (12), 57-65. <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.12.6> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 21.11.2020

Дата рекомендації до друку: 22.12.2020

Дата оприлюднення: 30.12.2020